

ZÁCHRANNÝ VÝZKUM SÍDLIŠTĚ KULTURY S LINEÁRNÍ KERAMIKOU V ÚHONICÍCH, OKR. PRAHA-ZÁPAD

Daniel Stolz – Hana Knotová

V prosinci roku 2012 proběhl malý záchranný archeologický výzkum Ústavu archeologické památkové péče středních Čech na stavbě komunikace pro nové rodinné domy na severozápadním okraji Úhonic. Bylo při něm zjištěno pět sídlištních objektů kultury s lineární keramikou a zbytek pravěkého půdního horizontu, jejichž publikace je cílem tohoto příspěvku.

LOKALIZACE A GEOMORFOLOGICKÝ POPIS

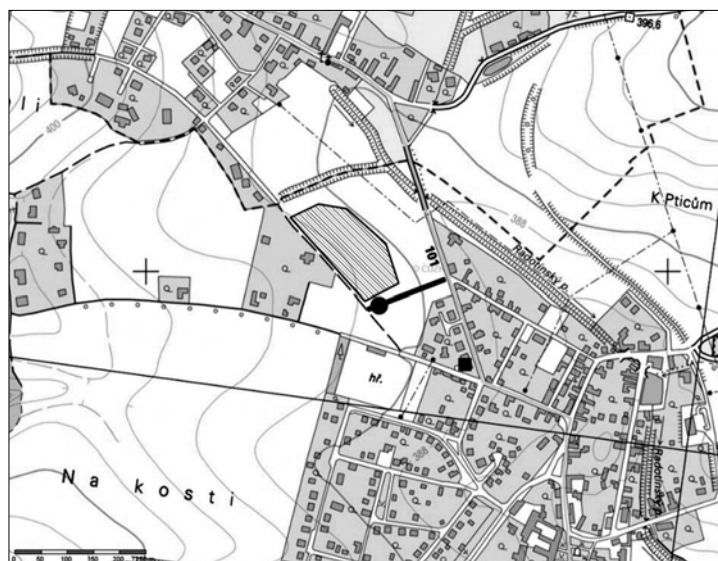
Plocha výzkumu se nachází na severozápadním okraji obce Úhonic, parc. č. 892 (*obr. 1*).¹ Naleziště leží v rovinatém terénu s nepatrným sklonem k východu. Nejbližším vodním tokem je Radotínský potok (IV. řádu), který je vzdálen od lokality přibližně 200–250 m s převýšením 4 m, a jeho bezejmenný pravobřežní přítok, který se nachází ve vzdálenosti cca 270 m s převýšením 2 m. Podloží zde tvoří kvartérní sprašové hlíny. V nejbližším okolí převládají sprašové hlíny a méně svahové hlinité sedimenty. Západním směrem, do údolí Loděnického potoka, se rozprostírají ordovické prachovce a jílovité břidlice. Nadloží je tvořeno převážně hnědozemí, místy šedozemí a černozemí. Podle geobotanické rekonstrukční mapy v okolí převažují dubo-habrové háje, střídané luhy a olšinami v nivě potoka (*Mikyška a kol. 1969*).

STARŠÍ NÁLEZY Z KATASTRU OBCE

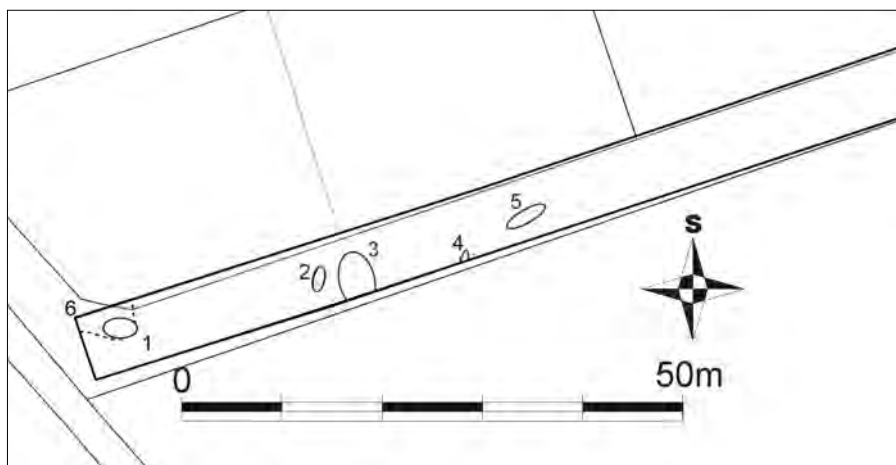
Nejstarší známé archeologické nálezy zde získal roku 1856 V. Krolmus (1857), který našel u studánky zvané „paní Keltna“ západně od obce „bronzy, mince, keramiku, korálky a dva kamenné klíny“. V Ná-

Obr. 1. Úhonic, okres Praha-západ. Výřez z mapy s vyznačením místa výzkumu (linie – skryvka komunikace, bod – přibližná poloha objektů), povrchových sběrů (vyšrafovaný mnohoúhelník) a záchranného výzkumu J. Řídkého (čtvereček). Vlevo: poloha lokality na mapě ČR

¹ S-JTSK souřadnice, plocha: 760564/1045080, 760567/1045075, 760425/1045029, 760434/1045038 (geodeticky zaměřené dno skryvků).

Obř. 2. Úhonice, okres Praha-západ. Plán výzkumu (výrazná linie – hranice skrývky)

rodním muzeu z těchto věcí dodnes zůstaly dva broušené nástroje, dva bronzové náramky a 16 bronzových soudečkovitých korálek (Sklenář 1992, 263). Další archeologický materiál měl být podle zprávy V. Krolmuse zničen v intravilánu obce. V Národním muzeu z uvedeného katastru dále evidují neolitický broušený nástroj (inv. č. H1-6988), bronzovou únětickou sekeru (inv. č. H1-41031) a knovízský závěsek (inv. č. H1-41033).

První záchranný výzkum na katastru Úhonic představuje dokumentace čtyř objektů kultury s lineární keramikou v květnu 2002 při hloubení základů pro rodinný domek v severozápadní části obce (Řídký 2003). Při plynofikaci celé obce v letech 2002–2003 se podařilo prozkoumat v západní části obce osmnáct objektů z rozsáhlejšího neolitického sídliště, drobné novověké situace na návsi a vrstvu s blíže neurčitelnou pravěkou keramikou na severním okraji obce. Rozloha neolitického sídliště činila nejméně 150 × 120 m. Chudý nálezořový inventář řadí osídlení do III. stupně kultury s lineární keramikou s jednou intruzí kultury s vypíchanou keramikou (Stolz – Stolzová 2005). Při pokládce kabelů nízkého napětí na jaře roku 2010 se podařilo na návsi odřkýt jeden raně středověký objekt (Stolz – Stolzová 2010b). Při další kontrole výkopů pro kabely nízkého napětí v dubnu 2011 byl na návsi zdokumentován druhý raně středověký objekt a v západní části obce jeden objekt kultury s lineární keramikou (Lutovský a kol. 2012, 1044). Představuje pokračování neolitického sídliště, které bylo zachyceno v těsném sousedství při plynofikaci v letech 2002 a 2003 (Stolz – Stolzová 2005).

POPIS TERÉNNÍ SITUACE, OBJEKTŮ A NÁLEZŮ

Záchranný výzkum byl vyvolán výstavbou komunikace pro nové rodinné domy. Vzhledem k četným archeologickým nálezům na katastru obce probíhala stavba od samého počátku pod archeologickým dozorem. V listopadu proběhla skrývka ornice na ploše cca 150 × 6 m bagrem s hladkou lžící. Archeologické situace v podobě pěti objektů a vrstvy byly zjištěny pouze v jihozápadní části plochy.

Od 3. 12. do 8. 12. 2012 proběhl záchranný výzkum odřkýtých archeologických objektů pod vedením Daniela Stolze. Na výzkumu byl přítomen jeden vedoucí technik a pět terénních pracovníků. Standardními archeologickými metodami byly prozkoumány všechny objekty, které byly rovněž kresebně a fotograficky zdokumentovány a geodeticky zaměřeny. Ze všech byly odebrány vzorky na paleobotanickou analýzu. Archeologický výzkum byl značně ztížen mrazy. Mohlo to způsobit únik části malých artefaktů, které nebyly v hroudách zmrzlé hlíny identifikovány.

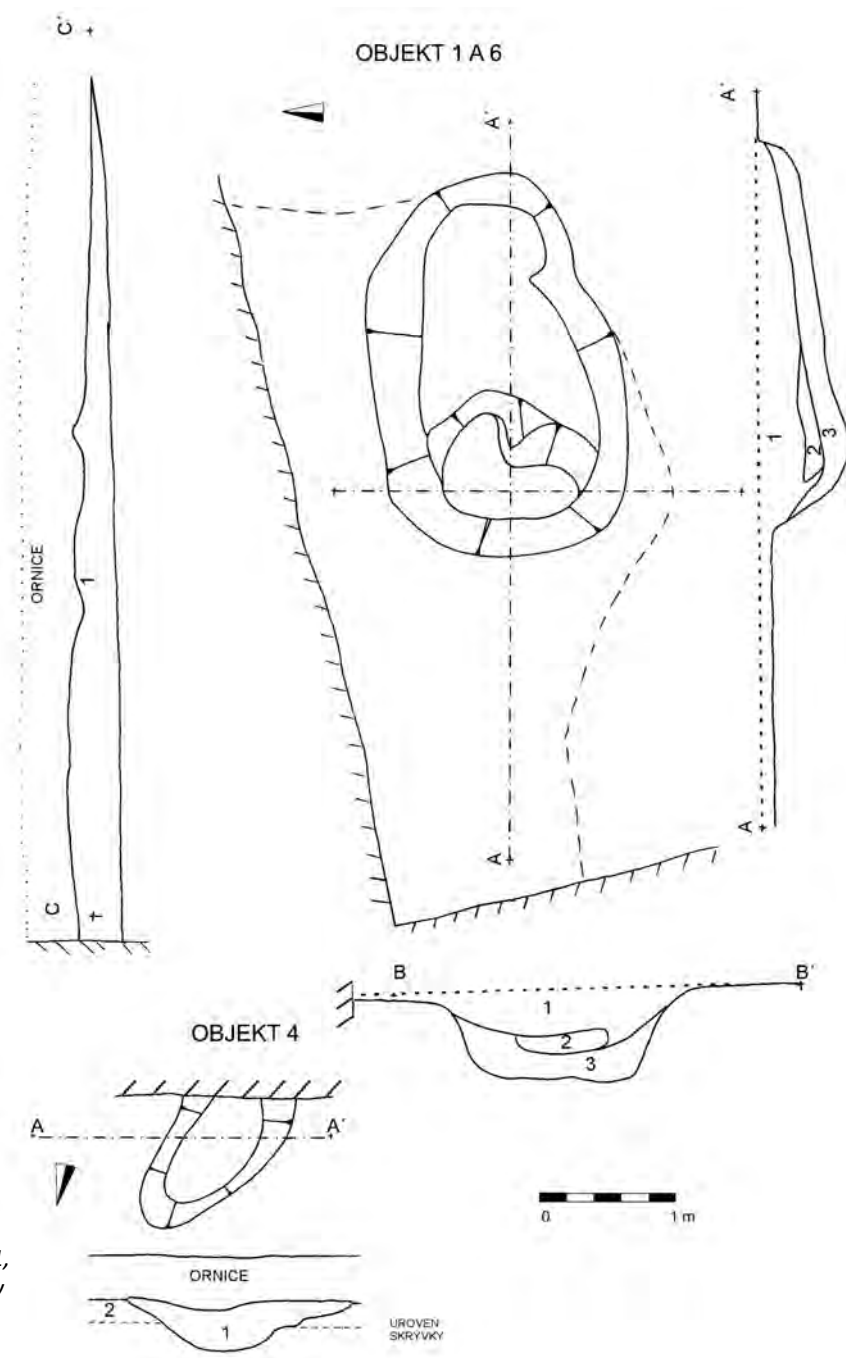
Všech pět prozkoumaných objektů představují sídlištní jámy kultury s lineární keramikou a vrstva pravděpodobně původní půdní horizont. Podloží v celém prostoru skrývky tvořila okrová spraš s pokryvem šedoohnědé hlinité ornice.

Popis objektů

Objekt 1 (obr. 3)

Druh obj.: jáma; **dořkování:** celý objekt; **rozsah odřkovu:** celý objekt; **tvar půdorysu:** oválný; **stěny:** přímé, šikmé až konkávní; **zlom ode dna:** pozvolný; **dno:** nerovné; max. **hloubka:** cca 60 cm; **rozměry:** cca 282 × cca 182 cm (po-

kračuje plynule do šedočerné vrstvy); **vrstvy:** 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul., 2. světle šedočerná jílovitohlinitá promíšená s okrovou spraší, stř. ul., 3. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul.; **pozorování:** na severní a západní straně na objekt plynule navazuje šedočerná jílovitohlinitá vrstva – patrně původní půdní horizont; **nálezy:** 78 ks keramiky, 31 ks mazanice, 3 ks mlýnů a 1 ks štípané

Obr. 3. Úhonic, okres Praha-západ. Půdorysy a řezy objektů 1, 4 a 6 (2. vrstva na profilu skřívky u objektu 4 představuje okrovou spraš)

industrie; *interpretace*: jáma; *datace*: kultura s lineární keramikou.

Objekt 2 (obr. 4)

Druh obj.: jáma; *dochování*: celý; *rozsah odkryvu*: 1/2; *tvar půdorysu*: oválný; *stěny*: přímé, šikmé až lehce konkávní; *zlom ode dna*: nepostřehnutelný; *dno*: lehce konkávní; *max. hloubka*: 19 cm; *rozměry*: 272 × 116 cm; *vrstvy*: 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul. (v jižní a spodní části výrazná příměs okr. spraše); *nálezy*: žádné; *interpretace*: jáma; *datace*: kultura s lineární keramikou.

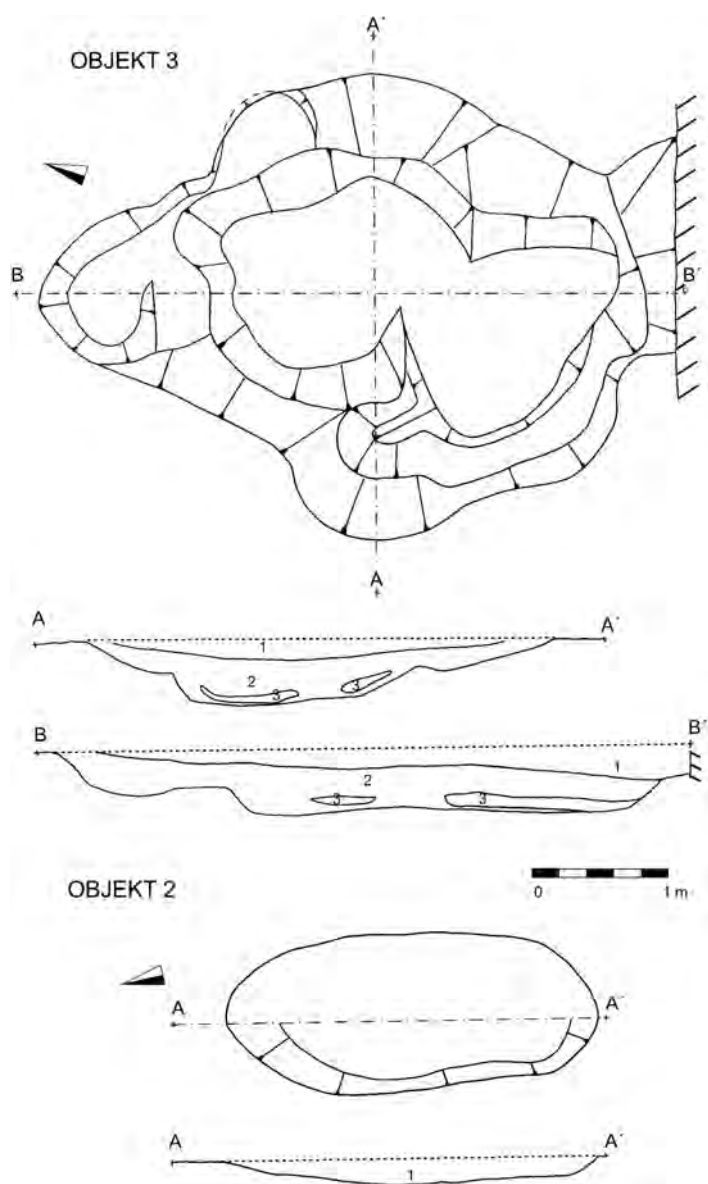
Objekt 3 (obr. 4)

Druh obj.: jáma; *dochování*: větší část objektu (pokračuje pod nezkoumanou plochu); *rozsah odkryvu*: celá odkrytá

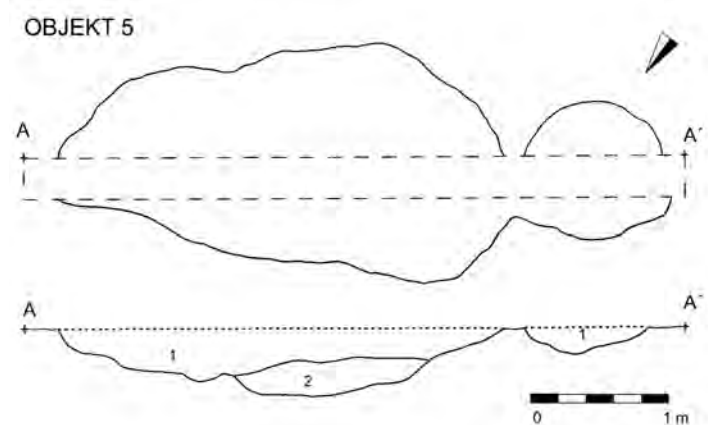
část; *tvar půdorysu*: nepravidelný; *stěny*: stupňovité; *zlom ode dna*: pozvolný; *dno*: konkávní; *max. hloubka*: 48 cm; *rozměry*: nejméně 464 × 340 cm; *vrstvy*: 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul., 2. šedohnědá jílovitohlinitá promíšená s okrovou spraší, stř. ul., 3. tmavě šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul.; *nálezy*: 47 ks keramiky, 7 ks mazanice, 5 ks mlýnů, 1 ks opracovaného kamene a 1 ks štípané industrie; *interpretace*: hliník; *datace*: kultura s lineární keramikou.

Objekt 4 (obr. 3)

Druh obj.: jáma; *dochování*: část objektu (pokračuje pod nezkoumanou plochu); *rozsah odkryvu*: celá odkrytá část; *tvar půdorysu*: nepravidelný; *stěny*: přímé, šikmé až stupňovité; *zlom ode dna*: nepostřehnutelný; *dno*: kon-

Obr. 4. Úhonice, okres Praha-západ. Půdorysy a řezy objektů 2 a 3

Obr. 5. Úhonice, okres Praha-západ. Půdorys a řez objektu 5

kávní; *max. hloubka*: 20 cm (32 cm na profilu); *rozměry*: nejméně 140 × 78 cm (na profilu délka nejméně 150 cm); *vrstvy*: 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul.; *nálezy*: 3 ks keramiky a 1 ks mlýnu; *interpretace*: jáma; *datace*: kultura s lineární keramikou.

Objekt 5 (obr. 5)

Druh obj.: jáma; *dochování*: celý; *rozsah odkryvu*: sonda 440 × 30 cm; *tvar půdorysu*: nepravidelný (nepravidelně osmičkovitý); *stěny*: stupňovité; *zlom ode dna*: pozvolný; *dno*: konkávní; *max. hloubka*: 50 cm; *rozměry*: 440 × 168 cm; *vrstvy*: 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul., 2. šedočerná jílovitohlinitá promíšená s okrovou spráší (podložím), stř. ul.; *nálezy*: žádné; *interpretace*: asi hliník; *datace*: kultura s lineární keramikou.

Objekt 6 (obr. 3)

Druh obj.: vrstva; *max. hloubka*: 36 cm; *rozměry*: nejméně 590 × 600 cm; *vrstvy*: 1. šedočerná jílovitohlinitá, stř. ul.; *pozorování*: původní půdní horizont se zde dochoval proto, že v těchto místech tvoří terén mělkou prohlubeň. Bohužel skrývka byla v těchto místech hlubší a tento horizont z větší části odstranila. Jeho délka na severním profilu skrývky činila nejméně 590 cm (pokračuje pod nezkoumanou část na západ) a síla 36 cm. Dochoval se také v severní části západního profilu skrývky (nekresleno); *nálezy*: žádné; *interpretace*: pravěký půdní horizont.

Popis mazanice

Objekt 1

- 1 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost 0-3 cm; s četnými kamínky (těsto na výrobu keramiky);
- 1 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost 0-3 cm; org. př.;
- 3 ks s hrubě vyhlazenou jednou stěnou; velikost 2 ks 0-3 cm, 1 ks 3-6 cm; bez org. př. a s ojedinělými kamínky (ze dna pecí/ohnišť);
- 5 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost 3 ks 0-3 cm, 2 ks 3-6 cm; málo nebo bez org. př. a někdy s ojedinělými kamínky (asi ze dna pecí/ohnišť).

Objekt 1, severovýchodní čtvrtina, vrstva 3

- 15 ks s hrubě vyhlazenou jednou stěnou; velikost 10 ks 0-3 cm, 5 ks 3-6 cm; bez org. př. a s ojedinělými kamínky (ze dna pecí/ohnišť);
- 6 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost 8 ks 0-3 cm; bez org. př. a s ojedinělými kamínky (ze dna pecí/ohnišť).

Objekt 3

- 2 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost: 2 ks 0-3 cm; výrazná org. př.
- 5 ks bez otisků a úpravy povrchu; velikost:

– 4 ks 0–3 cm, 1 ks 3–6 cm; málo nebo bez org. př. a někdy s ojedinělými kamínky (asi ze dna pecí/ohnišť).

Popis štípané industrie

Sběr plocha

1. Popis: celá čepel z křemence typu Skršín; délka: 48 mm; šířka: 17 mm; síla: 6 mm; hmotnost: 4 g; kůra: ne; patka: upravená jedním úderem; dorzální redukce: ano; opotřebení: nevýrazné na obou bocích.

2. Popis: celá čepel z křemence typu Skršín; délka: 44 mm; šířka: 20 mm; síla: 5 mm; hmotnost: 5 g; kůra: ne; patka: upravená jedním úderem; dorzální redukce: ne; opotřebení: na obou bocích.

3. Popis: asi počátkové jednopodstavcové jádro z rohovce typu Český kras; délka: 32 mm; šířka: 12 mm; síla: 24 mm; hmotnost: 11 g; kůra: ano; podstava: asi upravená jedním úderem; dorzální redukce: ne; poznámka: dva negativy drobných úštěpů na těžní ploše svědčí o nezdařeném pokusu o těžbu.

Objekt 1

1. Popis: zlomený a přepálený mesiální fragment čepele ze silicitů glacienních sedimentů; délka: 19 mm; šířka: 15 mm; síla: 4 mm; hmotnost: 1 g; kůra: ne; patka: nedochovaná; dorzální redukce: nedochovaná; opotřebení: na jednom boku.

Objekt 3

1. Popis: zlomený vrták se strmou dorzální bilaterální retuší na čepeli ze silicitů glacienních sedimentů; délka: 24 mm; šířka: 11 mm; síla: 4 mm; hmotnost: 1 g; kůra: ne; patka: nedochovaná; dorzální redukce: nedochovaná; opotřebení: na obou bocích a především v terminální části.

Popis mlýnů a hrubotvaré kamenné industrie

Objekt 1

1. Popis: část dolního mlýnu (*obr. 9:1*); typ: neurčen; délka: 142 mm; šířka: 108 mm; výška: 77 mm (dochovaná); hmotnost: 1 566 g; surovina: karbonský silně zpevněný pískovec až arkóza;² povrch: pracovní plocha je drsná; podstava jen hrubě otlučena; poznámka: pracovní plocha má jeden profil výrazně konkávní.

2. Popis: přepálený zlomek mlýnu, který se rozpadl na dvě části; typ: neurčen; délka: 94 mm; šířka: 50 mm; výška: 34 mm; hmotnost: 204 g; surovina: karbonský silně zpevněný pískovec až arkóza; povrch: pracovní plocha byla původně vyhlazena, žárem se výrazně poškodila; boky a podstava nedochovány.

Objekt 3

1. Popis: polovina horního mlýnu (*obr. 10:2*); typ: 620 (podle *Pavlu – Rulf 1991, 340*); délka: 165 mm; šířka: 142 mm (celá); výška: 79 mm (celá); hmotnost: 2 535 g; surovina: karbonský silně zpevněný pískovec až arkóza; povrch: pracovní plocha byla mletím vyhlazena do lehce drsné plochy; podstava a boky upraveny poměrně pečlivě piketáží; poznámka: pracovní plocha má podélně rovný a příčně nevýrazně konvexní profil.

2. Popis: část horního mlýnu (*obr. 10:1*); typ: 610 (podle *Pavlu – Rulf 1991, 340*); délka: 125 mm; šířka: 123 mm (celá); výška: 42 mm (celá); hmotnost: 975 g; surovina: velmi silně zpevněný jemnozrný pískovec až křemenc; povrch: pracovní plocha byla mletím vyhlazena téměř do hladka; podstava poměrně pečlivě vybroušena s nedobroušenými vkleslinami, boky upraveny pečlivě piketáží a jeden bok výrazněji a druhý bok jen lehce broušen; poznámka: pracovní plocha má podélně slabě konkávní a příčně slabě konvexní profil; artefakt byl při výzkumu rozbit na dvě části.

3. Popis: část horního mlýnu (*obr. 9:2*); typ: 620 (podle *Pavlu – Rulf 1991, 340*); délka: 138 mm; šířka: 148 mm (dochovaná); výška: 68 mm (dochovaná); hmotnost: 1 819 g; surovina: karbonský silně zpevněný pískovec až arkóza; povrch: pracovní plocha byla mletím vyhlazena téměř do hladka; podstava a boky jen otlučeny do přibližného tvaru mlýnu a povrch byl pak jen lehce zarovnan piketáží; poznámka: pracovní plocha má příčně slabě konvexní profil; konec mlýnu je otlučen do špičky kvůli lepšímu uchopení.

4. Popis: část pracovní plochy mlýnu rozpadlá na dva kusy (menší kus nekreslen; *obr. 11:1*); typ: neurčen; délka: 164 mm; šířka: 98 mm; výška: 25 mm; hmotnost: 485 g; surovina: karbonský silně zpevněný pískovec až arkóza; povrch: pracovní plocha je mletím vyhlazena do lehce drsné plochy; boky a podstava nedochovány.

5. Popis: část oštípaného kamene; délka: 111 mm; šířka: 70 mm; výška: 59 mm; hmotnost: 302 g; surovina: velmi silně zpevněný jemnozrný pískovec až křemenc; povrch: mnohostěn s čtyřmi oštípanými stěnami a dvěma stěnami s původním hladkým povrchem; poznámka: účel oštípaní kamene nelze určit.

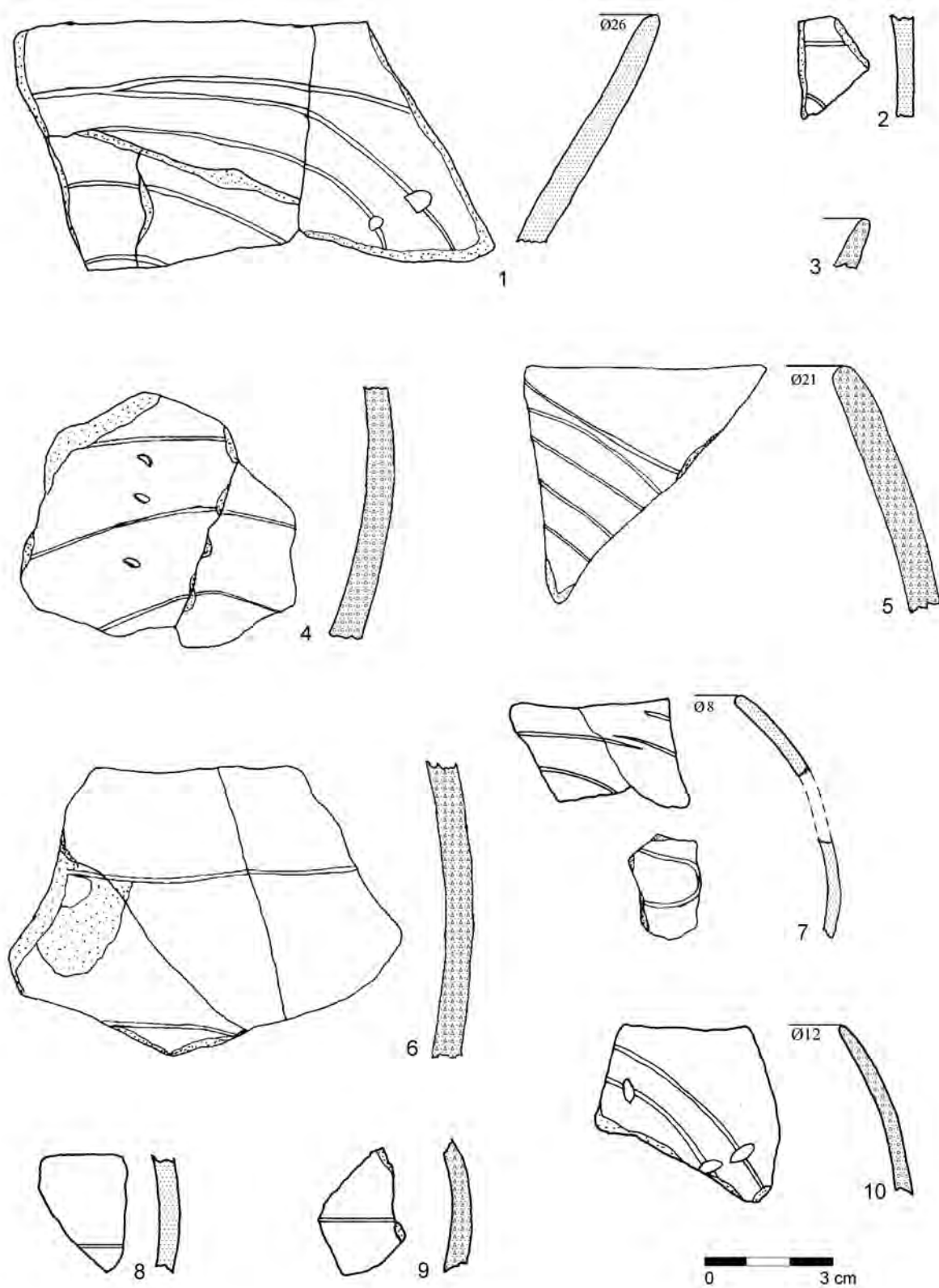
Objekt 4

1. Popis: část mlýnu (*obr. 11:2*); typ: neurčen; délka: 137 mm; šířka: 77 mm; výška: 57 mm (dochovaná); hmotnost: 610 g; surovina: pevný pískovec s železitým tmelem – železivec (ferikreta); povrch: pracovní plocha je mletím vyhlazena do hladké až lehce drsné plochy; bok upraven piketáží; podstava otlučena a lehce upravena piketáží; poznámka: artefakt byl při výzkumu rozbit na čtyři části.

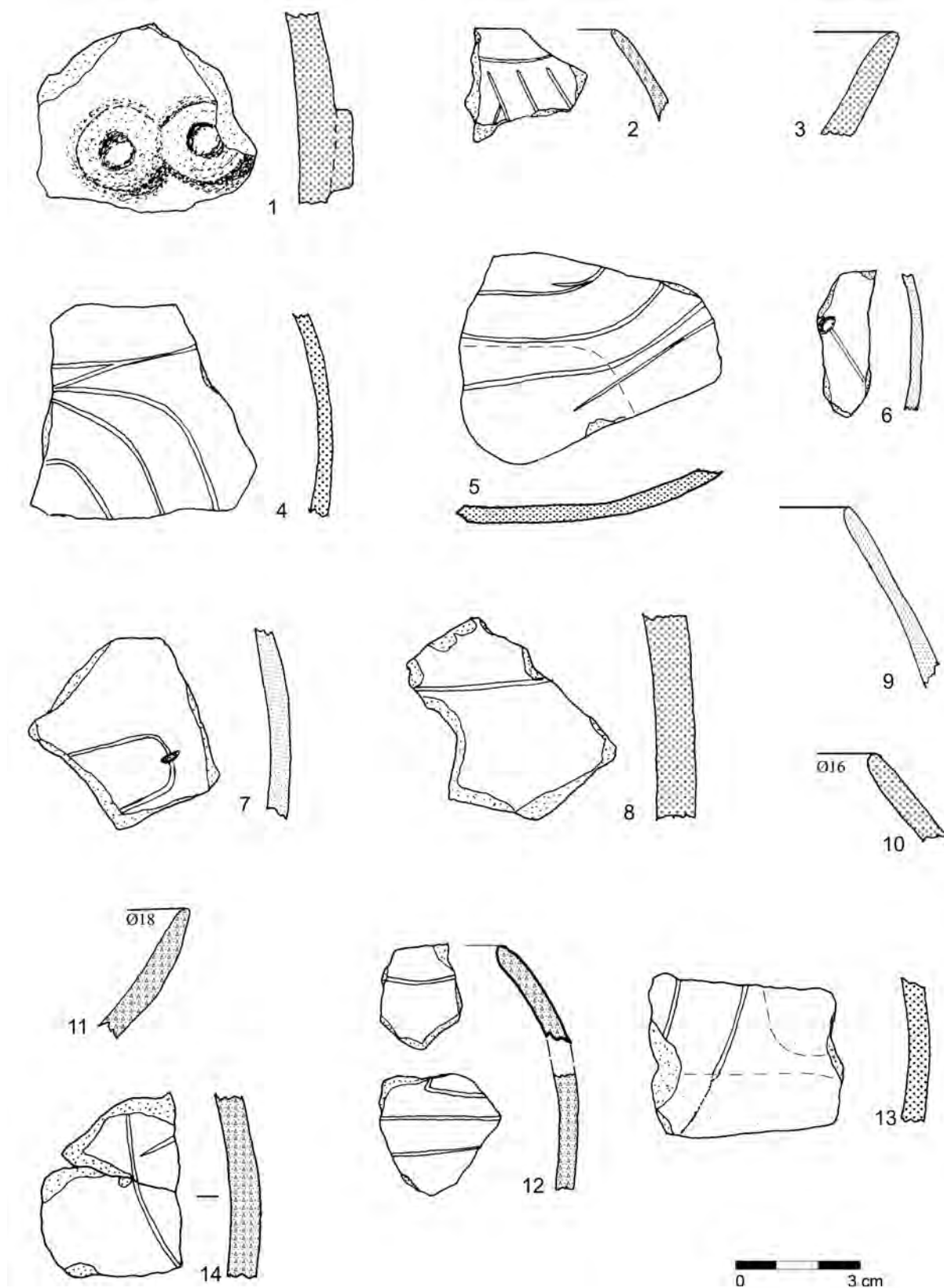
Tab. 1. Úhonic, okres Praha-západ.
Celkové počty všech nálezů
v neolitických objektech

Objekt	Keramika	Mazanice	ŠI	Mlýny	Hrubotvará i.
1	78	31	1	3	
2					
3	47	7	1	5	1
4	3			1	
5					

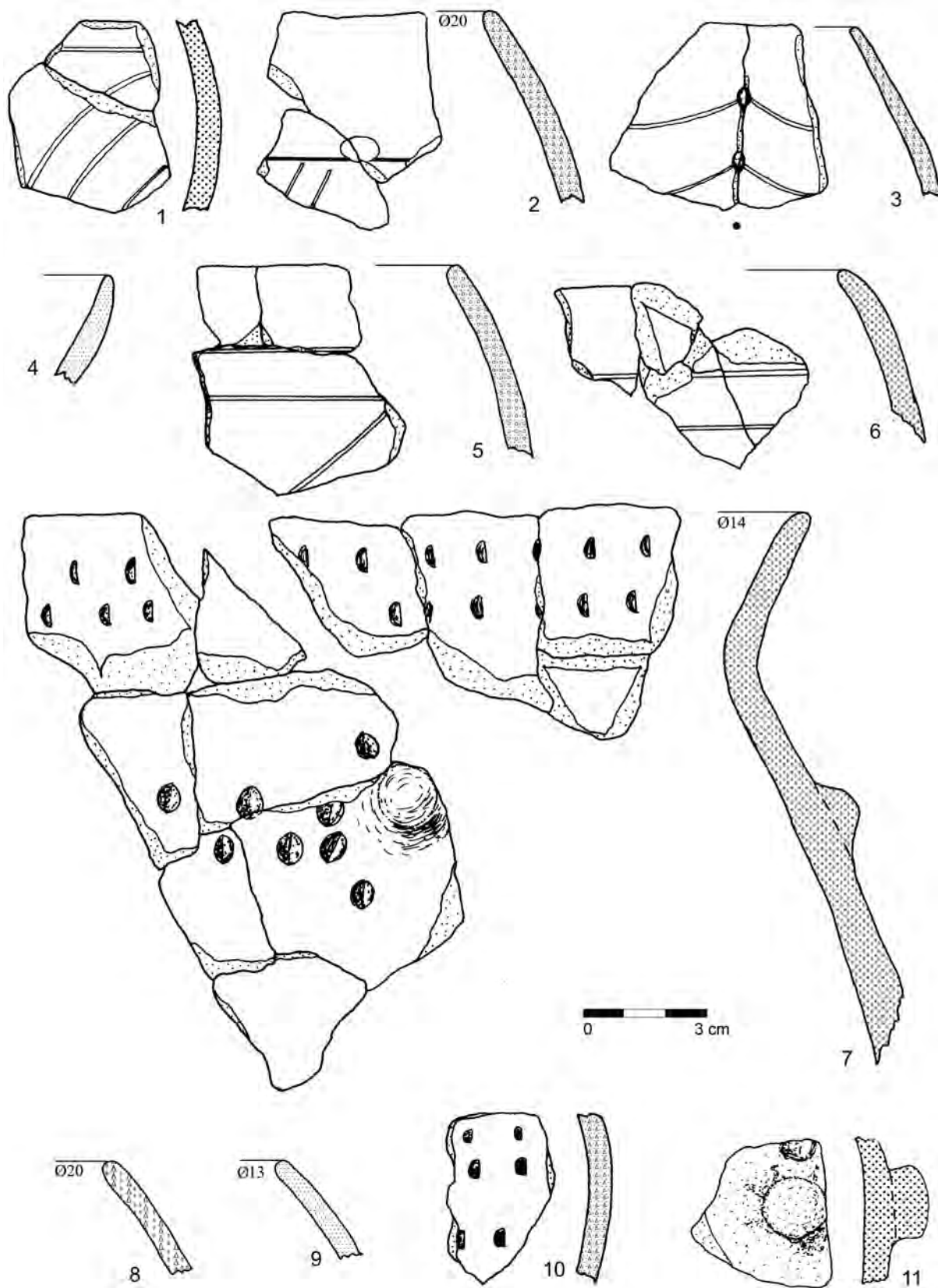
² Za geologické určení mlýnů a hrubotvaré kamenné industrie děkujeme RNDr. Karlu Žákovi, CSc., z Geologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Obr. 6. Úhonice, okres Praha-západ. Keramické nálezy z objektu 1. Kresba H. Knotová

Obr. 7. Úhonic, okres Praha-západ. Keramické nálezy z objektu 1. Zlomky 4 a 5 pocházejí z jedné nádoby.
Kresba H. Knotová

Obr. 8. Úhonice, okres Praha-západ. Keramické nálezy z objektů 1 (1–4) a 3 (5–11). Kresba H. Knotová

Rozbor keramického materiálu

Ve třech objektech bylo celkem nalezeno 128 střepů z maximálně 67 jedinců. Větší množství keramiky bylo jen v objektu 1 a 3. Objekt 4 obsahoval pouze tři zlomky ze dvou jedinců. Keramika měla výrazně omletý povrch, což znesnadňovalo určení výzdoby i celkového počtu jedinců. Celková charakteristika keramiky je uvedena v tab. 2–4. Převažovala jemná keramika nad hrubou, a to téměř v poměru 2:1 (44 ks jemného zboží a 23 ks hrubého zboží). Většina střepů (57 jedinců – 85,1 %) byla velmi malých rozměrů, do velikosti 15 cm². Mezi fragmenty nacházíme nejčastěji stěny (61,2 %), pak okraje (29,8 %) a již jen málo dna (7,5 %) a ojediněle větší části nádob (1,5 %; tab. 3). Vzhledem k malým rozměrům střepů se typ nádob podařilo určit, až na jednu výjimku, jen u zlomků okrajů. Celkem bylo identifikováno patnáct polokulovitých nádob, pět misek a jedna lahvovitá nádoba (tab. 3). Výrazně zkorodovaný povrch komplikoval rozpoznání výzdoby. Lineárním ornamentem bylo zdobeno celkem 22 jedinců (32,8 %), technickou výzdobou byli zdobeni tři jedinci (4,5 %), ucha či pupky byly nalezeny na třech jedincích (4,5 %) a smola na dvou jedincích (3 %; tab. 4).

Objekt 1 obsahoval celkem 78 kusů keramiky, které patřily 47 jedincům. Střepy byly velmi malých rozměrů. Jemná keramika převažovala nad hrubou téměř trojnásobně. Mezi keramickým materiálem převládala plavená jemná (29,8 %) a plavená s kamínky (25,5 %; zahrnujeme sem i plavená s četnými většími kusy rozemleté keramiky či neurčené měkké horniny) nad neplaveným písčitém (14,9 %), neplaveným s kamínky (10,6 %), plaveným hrubým (8,5 %), plaveným písčitém (8,5 %) a neplaveným hrubým (2,1 %; tab. 2). Mezi fragmenty převažovaly stěny nádob (63,8 %) nad okraji (29,8 %) a dny (6,4 %; tab. 3). Podle okrajů a větších zlomků zde bylo nejméně deset polokulovitých nádob a pět misek (tab. 3). Lineárním ornamentem bylo zdobeno celkem 20 jedinců. V 13 případech byla nalezena prostá rytá linie, v šesti případech noty na linii a v jednom případě vyplňovaná páska. Hlavní motiv byl rozpoznán jen u čtyř jedinců, kteří byli zdobeni spirálou (obr. 6:1,7; 7:4–5; 8:1). Linie pod okrajem byla identifikována dvakrát (obr. 7:2,12). V tomto objektu byl nalezen pouze jeden pupek, a to dvojitý okrouhlý s promáčknutím (obr. 7:1).

Dominance prosté linie a řídce řazené notové výzdoby, jasná převaha notové výzdoby nad vyplňovanou páskou (tab. 4) a přítomnost smoly umožňuje dataci objektu do III. stupně LnK.

Objekt 3 obsahoval 47 střepů z 18 jedinců. Výskyt hrubé a jemné keramiky byl vyrovnaný. Mezi keramickým materiálem máme zastoupen nejvíce neplavený s kamínky, neplavený písčité, plavený s kamínky a plavený hrubý (tab. 2). Mezi fragmenty převažovaly opět stěny (50,5 %) nad okraji (33,3 %), dny (5,5 %) a částmi nádob (5,5 %; tab. 3). Podle okrajů a větších zlomků zde máme nejméně pět kulovitých nádob a jednu lahev (obr. 8:7; tab. 3). Tři jedinci na sobě měli výzdobu v podobě nehtových vrypů a dvakrát se objevil pupek. Lineární výzdoba v podobě prosté ryté linie byla zachycena pouze na dvou jedincích.

Výzdoba, tvary a keramické těsto umožňuje datovat objekt pouze do intervalu II. až IV. stupně LnK. Nicméně se zde našel neomletý zlomek, který se shoduje s neomletým zlomkem z objektu 1. Mohlo by to ukazovat na současnost obou objektů.

Objekt 4 obsahoval pouze tři zlomky keramiky ze dvou jedinců, když ani jeden nebyl zdoben. Keramické těsto tak dovoluje zařadit objekt pouze rámcově do II. až IV. stupně LnK.

Objekt	Zlomků keramiky	Celkem jedinců	Plavený jemný	Plavený hrubý	Plavený s kamínky	Plavený písčité	Neplavený hrubý	Neplavený s kamínky	Neplavený písčité
1	78	47	14	4	12	4	1	5	7
3	47	18	1	3	4	1		5	4
4	3	2	1				1		

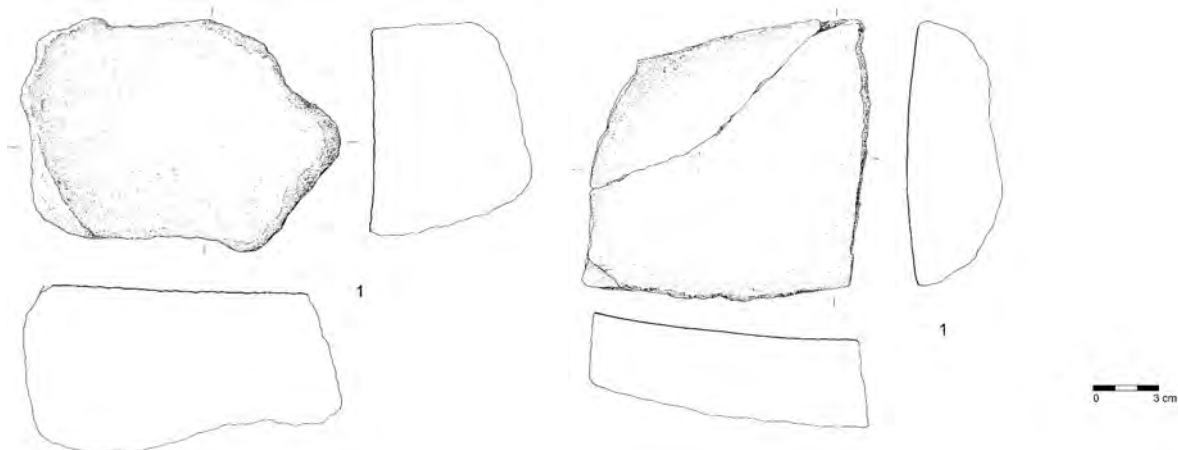
Tab. 2. Úhonic, okres Praha-západ. Materiál u keramických jedinců

Objekt	Celkem jedinců	Stěny	Dna	Okraje	Části nádob	Kulovité tvary	Miska	Lahev
1	47	30	3	14		10 (9)	5 (5)	
3	18	10	1	6	1	5 (5)		1 (1)
4	2	1	1					

Tab. 3. Úhonic, okres Praha-západ. Zastoupení typu fragmentů a tvarů keramiky. U tvarů jsou v závorce vyjádřeny počty zjištěné na základě okrajových zlomků

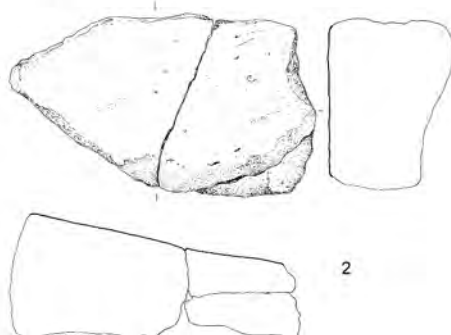
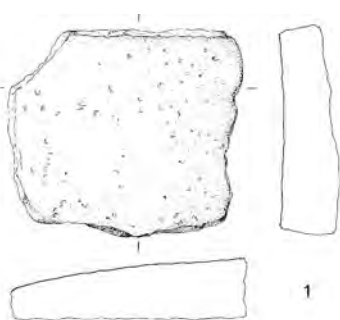
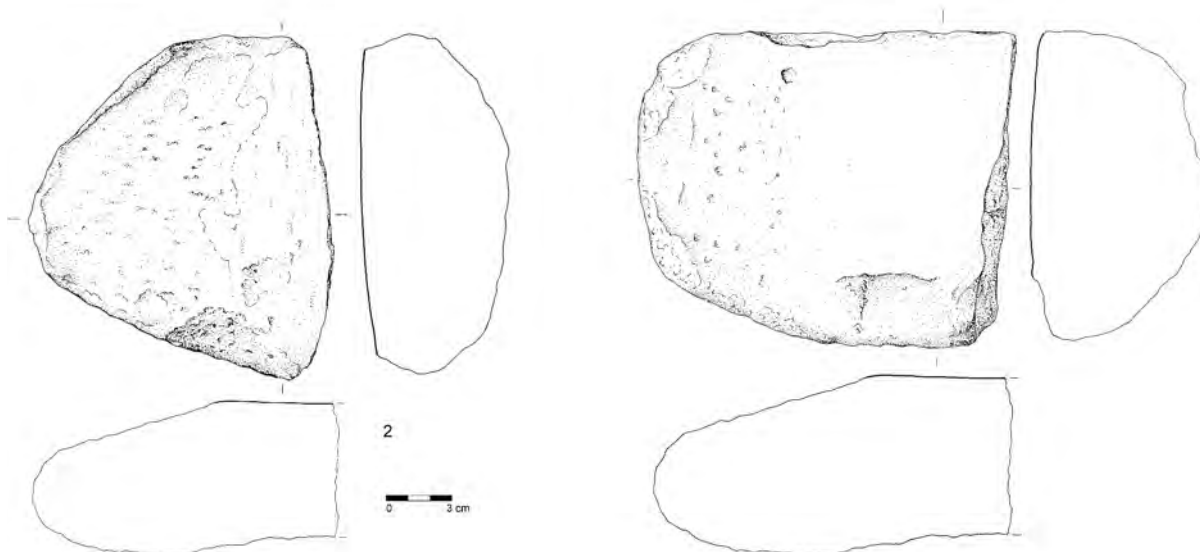
Objekt	Celkem jedinců	LO	PO	TO	NO	TZ	Smola	Prostá linie	Notová výzdoba	Vyplňovaná páska
1	47	20			27	1	2	13	6	1
3	18	2		3	13	2		2		
4	2									

Tab. 4. Úhonic, okres Praha-západ. Výzdoba keramiky. Použité zkratky: LO – lineární ornament, PO – plastický ornament, TO – technický ornament, NO – nezdobená keramika, TZ – technické zařízení (pupky a ucha)

Obr. 9. Úhonice, okres Praha-západ. Mlýny z objektů 1 (1) a 3 (2). Kresba I. Vajglová

Obr. 10. Úhonice, okres Praha-západ. Mlýny z objektu 3. Kresba I. Vajglová

Obr. 11. Úhonice, okres Praha-západ. Mlýny z objektů 3 (1) a 4 (2). Kresba I. Vajglová

Zhodnocení mazanice, štípané industrie, mlýnů a hrubotvaré kamenné industrie

Mezi mazanicí jednoznačně převažují drobné kusy bez otisků a úpravy povrchu nebo s nahrubo vyhlazenou jednou stěnou bez organické příměsí. Náleží dnům pecí/ohnišť. U kumulace 21 zlomků ze severovýchodní části objektu 1 můžeme předpokládat, že patří pouze jedinému otopnému zařízení. Lze tedy předpokládat, že v nejbližším okolí zkoumaných objektů se nacházela nejméně jedna pec/ohnišť. Zlomek mazanice s otiskem konstrukčních prvků nebyl identifikován ani jeden. Vedle malé velikosti souboru to mohla způsobit i možná větší vzdálenost zkoumaných objektů od obytných domů, nebo zánik okolních staveb bez požáru.

Malý soubor štípané industrie tvoří dvě čepele z křemence typu Skršín, zlomený mesiální fragment čepele a zlomený vrták ze silicitů glacienních sedimentů a jádérko z rohovce typu Český kras. Dvě prvně jmenované suroviny představují v II. a III. stupni kultury s lineární keramikou nejpoužívanější materiál na výrobu štípaných artefaktů ve středních Čechách (např. *Malkovský – Vencl 1995, 24–25; Stolz 2009, 277–278*). Jádérko z rohovce typu Český kras dokazuje i příležitostně využívání lokální suroviny. V kultuře s lineární keramikou ho zatím evidujeme jen z nedaleké Kosoře (*Nerudová – Přichystal 2011, 82–84*). Jeho častější využití je doloženo v mezolitu (*Vencl 1970*) a kultuře s vypíchanou keramikou (*Benková 2001, 111–112; Zápotocká – Motyl – Vencl 1997, 594*). Jádérko však bylo získáno po skrývce na ploše výzkumu, proto není úplně vyloučena jeho příslušnost jinému časovému období.

Ze tří objektů byla získána poměrně početná kolekce pěti částí a dvou větších zlomků mlýnů (*obr. 9–11*). Artefakty patří ve třech případech horním a v jednom případě dolním mlýnům. Většina hornin mlýnů patří silně zpevněným pískovcům až arkózám karbonského stáří. Nejbližší zdrojové lokality jsou na Kladensku, zejména v oblasti mezi Doksy a Kamennými Žehrovicemi, a potom je řada výchozů a lomů směrem k Rakovníku a západně od něj (informace K. Žák).

ZÁVĚR

Při záchranném výzkumu na stavbě komunikace pro nové rodinné domy v Úhonicích bylo prozkoumáno pět neolitických sídlištních objektů a zbytek pravěkého půdního horizontu.

Přesněji datovat můžeme pouze objekt 1, který pravděpodobně náleží III. stupni kultury s lineární keramikou. Pouze rámcově do II. až IV. stupně téže kultury můžeme zařadit objekt 3 a 4. Zbylé dva objekty neposkytly žádný datovací materiál. Na základě shodné výplně a tvaru pravděpodobně také přísluší kultuře s lineární keramikou.

Objekty 3 a 5 (*obr. 4 a 5*) můžeme interpretovat jako hliníky. Pravidelnější tvar objektu 1 (*obr. 3*) snad naznačuje, že byl vyhlouben za nějakým konkrétnějším účelem a nesloužil pouze k těžbě hlíny. U objektů 2 a 4 (*obr. 3 a 4*) jejich původní funkci neznáme.

Překvapivě nebyly nalezeny žádné půdorysy dlouhých domů. Rovinatý terén vylučuje, že by to mohlo být způsobeno výraznější erozí. To potvrzuje i dochování zbytku půdního horizontu v jihozápadní části zkoumané plochy. Prozkoumaná část sídliště tedy neplnila obytnou funkci. Výzkum pouze malé části plochy neolitického sídliště však nedovoluje z tohoto poznatku vyvozovat jakékoliv závěry.

Hmotný inventář obsahuje standardní spektrum nálezů – keramikou, mazanici, štípanou industrii, mlýny a opracovaný kámen, které se ničím neliší od publikovaných souborů z běžných sídlišť kultury s lineární keramikou.

Rozsah sídliště můžeme alespoň přibližně určit podle povrchového průzkumu a drobného záchranného výzkumu J. Řídkého (2003) v roce 2002. Na poli severně od zde referovaného výzkumu byla získána při povrchovém sběru na konci roku 2013 nepočtená keramika kultury s lineární keramikou na ploše nejméně 200 × 100 m (*obr. 1*). Západní okraj nelze určit kvůli zástavbě rodinných domů. Záchranný výzkum J. Řídkého na stavbě rodinného domu na ppč. 144/47 dokládá pokračování sídliště i jihovýchodním směrem do vzdálenosti nejméně 180 m (*obr. 1*). V základových rýhách byly zachyceny čtyři sídlištní objekty s nepočteným materiálem, který patří zhruba někam do druhé poloviny II. stupně kultury s lineární keramikou. Celkovou velikost sídliště tak můžeme odhadnout na nejméně 400 × 100 m (*obr. 12*).

Další sídlištní poloha byla zjištěna zhruba 300 m jižně od výzkumu J. Řídkého. Záchranný archeologický výzkum D. a D. Stolzových (*Stolz – Stolzová 2005*) zjistil při plynofikaci Úhonic na podzim 2002 na ploše cca 150 × 120 m 18 neolitických objektů (*obr. 12*). Část objektů neobsahovala žádné nálezy a další část pouze nezdobenou keramikou umožňující jen rámcové zařazení do kultury s lineární keramikou. Pouze několik objektů poskytlo i malé množství zlomků zdobené keramiky příslušející III. stupni kultury s lineární keramikou. V objektu 6 byla navíc zjištěna intruze zlomku keramiky kultury s vypí-

Obr. 12. Ptice a Úhonice, okres Praha-západ. Výřez z mapy s vyznačením sídlišť kultury s lineární keramikou v nejbližším okolí výzkumu. 1 – zkoumaná lokalita; 2 – Úhonice (plynofikace 2002 a kNN 2011); 3 – Ptice (kNN 2010)

chanou keramikou, která naznačuje i mladší fázi neolitického osídlení této polohy. Zatím poslední objekt z této lokality byl evidován při pokládce kabelů nízkého napětí v roce 2011 (Lutovský a kol. 2012, 1044).

Další sídliště se rozkládalo na sousedním katastru Ptice ve vzdálenosti cca 500 m severně od místa výzkumu a cca 350 m od severního okraje lokality zjištěného povrchovými sběry (obr. 12). Při pokládce kabelů nízkého napětí pro nové rodinné domky bylo zdokumentováno v březnu 2010 šest pravěkých objektů (Stolz – Stolzová 2010a). Jáma č. 3 náleží kultuře s lineární keramikou. Jediný zdobený stěp nedovoluje přesnější dataci než jen do II.–IV. stupně této kultury. Na základě shodné výplně objektů a stejného typu mazanice lze předpokládat, že kultuře s lineární keramikou náleží i objekty 1, 2, 4 a 6.

Tyto tři sídlištní polohy zcela bezpečně dokládají v tomto mikroregionu dlouhodobější vývoj jedné nebo více obcí během II. až IV. stupně kultury s lineární keramikou.

LITERATURA

- Benková, I. 2001: Kamenná industrie z Loděnic. Výzkum 1978–1980, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 107–128.
- Krolmus, V. 1857: Kněze Krolmusa archeologické pátrání a výtěžky v létě 1856, *Památky archeologické* 2, 230–232.
- Lutovský, M. a kol. 2012: Terénní výzkumy Ústavu archeologické památkové péče středních Čech v roce 2011, *Archeologie ve středních Čechách* 16, 1021–1048.
- Malkovský, M. – Vencl, S. 1995: Quartzites of north-west Bohemia as Stone Age raw materials: environs of the towns of Most and Kadaň, Czech Republic, *Památky archeologické* 86, 5–37.
- Mikyška, R. a kol. 1969: Geobotanická mapa ČSSR. Praha.
- Nerudová, Z. – Přichystal, A. 2011: Kamenná štípaná industrie. In: M. Lička, Osídlení kultury s lineární keramikou v Kosoři, okr. Praha-západ. *Fontes Archaeologici Pragenses* 37. Pragae, 78–86.
- Paolů, I. – Rulf, J. 1991: Stone industry from the Neolithic site of Bylany, *Památky archeologické* 82, 277–365.
- Řídký, J. 2003: Výzkum v Úhonicích (okr. Praha-západ). *Doklad osídlení kultury s lineární keramikou, Středočeský vlastivědný sborník* 21, 173–179.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. *Prehistorie a protohistorie*. Praha.
- Stolz, D. 2009: Neolitické a eneolitické osídlení Hořovické kotliny se zaměřením na kamennou industrii. Nepublikovaná disertační práce. FF UK Praha.
- Stolz, D. – Stolzová, D. 2005: Neolitické sídliště v Úhonicích (okr. Praha-západ), *Archeologie ve středních Čechách* 9, 149–158.

Stolz, D. – Stolzová, D. 2010a: Nové neolitické, eneolitické a laténské osídlení z Ptice, okr. Praha-západ, *Archeologie ve středních Čechách* 14, 599–604.

Stolz, D. – Stolzová, D. 2010b: Raně středověký objekt z Úhonic, okr. Praha-západ, *Archeologie ve středních Čechách* 14, 829–832.

Zápotocká, M. – Motyl, J. – Vencl, S. 1997: Nálezy kultury s keramikou vypíchanou z Prahy 5 – Stodůlek, *Archeologické rozhledy* 49, 588–608, 645.

Vencl, S. 1970: Mesolitické osídlení Českého krasu, *Archeologické rozhledy* 22, 643–657, 739.

A RESCUE EXCAVATION OF A SETTLEMENT OF THE LINEAR POTTERY CULTURE AT ÚHONICE, PRAGUE-WEST DISTRICT

Five settlement features of the Linear Pottery culture and remains of a prehistoric soil horizon were identified during this small-scale rescue excavation. Only feature 1 can be precisely dated – it probably belongs to stage III of the Linear Pottery culture. Features 3 and 4 can only roughly be classified as belonging to stages II to IV of the same culture. The two remaining features did not yield any material useful for dating. On the basis of their identical fills and shapes, they probably also belong to the Linear Pottery culture. Features 3 and 5 (Fig. 4 and 5) can be considered as pits for extraction of clay. The more regular shape of feature 1 (Fig. 3) perhaps indicates that it was dug for a more specific purpose and was not only used for extraction of clay. We do not know the original function of features 2 and 4 (Fig. 3 and 4). It is quite surprising that no floor plans of long houses were identified. The material inventory includes a standard range of finds – pottery, daub, chipped stone industry, quern stones, and worked stones – which do not differ from published assemblages found at ordinary settlements of the Linear Pottery culture.

Based on surface survey and the small-scale rescue excavation of 2002, it is possible to estimate the extent of the settlement – at least 400 × 100 m (Fig. 1). Two more locations with traces of settlement in the immediate vicinity bear witness of a long settlement development in this micro-region – of one or more hamlets during stages II to IV of the Linear Pottery culture.

Fig. 1. Úhonic, Prague-West District. Section of a map showing the area excavated in 2012 (lines – removed overburden in the road, dot – approximate location of the features), area surveyed by field walking (hatched polygon) and the rescue excavation of 2002

Fig. 2. Plan of the excavation (bold line – boundary of the area of overburden removal)

Fig. 3. Ground plans and cross sections of features 1, 4 and 6

Fig. 4. Ground plans and cross sections of features 2 and 3

Fig. 5. Ground plan and cross section of feature 5

Fig. 6.–7. Ceramic finds from feature 1

Fig. 8. Ceramic finds from features 1 (1–4) and 3 (5–11)

Fig. 9.–11. Quern stones from features 1, 3, 4

Fig. 12. Ptice and Úhonic, Prague-West District. Section of a map showing settlements of the Linear Pottery culture in the immediate vicinity

DANIEL STOLZ

ÚSTAV ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKOVÉ PÉČE STŘEDNÍCH ČECH, NAD OLŠINAMI 3/448, 100 00 PRAHA 10
daniel.stolz@uappsc.cz

HANA KNOTOVÁ

ÚSTAV PRO ARCHEOLOGII FF UK, CELETNÁ 20, 116 36 PRAHA 1
hana.knotova@seznam.cz